

POGLED INSTITUCIJ:

**VLASTA NUSSDORFER,
VARUHINJA ČLOVEKOVIH PRAVIC**

**V NENEHNI SKRBI ZA
ČLOVEKOVE PRAVICE**

Vlasta Nussdorfer je februarja letos nastopila šestletni mandat varuhinje človekovih pravic in bila brez pripomb poslancev izbrana na to ugledno delovno mesto. Po izobrazbi je univerzitetna diplomirana pravnica, za sabo ima že dolgo „tožilsko kariero“: pred tem je bila okrožna državna tožilka, potem višja državna tožilka, zadnje leto pa tudi vrhovna državna tožilka. Sedem let že sodi med deset najbolj priljubljenih pravnikov v Sloveniji.

Predavateljica, publicistka, pisateljica in humanitarka je v okviru Društva državnih tožilcev leta 2003 ustanovila društvo Beli obroč Slovenije, ki pomaga žrtvam kaznivih dejanj, in mu predsedovala vse do nastopa funkcije varuhinje. Ustanovila je tudi dva sklada - Plamen dobrote in Hipokrat. V zadnjih devetih letih je napisala devet knjig in izkupiček namenila v dobrodelne namene. V Evropskem letu prostovoljstva je bila ambasadorica prostovoljstva v Sloveniji, v letu 2012 pa tudi ambasadorica aktivnega staranja in medgeneracijske solidarnosti. Je aktivna udeleženka programa Ne-odvisen.si, ki zadnja tri leta v Sloveniji ozavešča o zasvojenostih, s Simobilovimi žuri z razlogom pa so Sloveniji podarili sobe za prijazno zaslišanje otrok.

Zakaj je v zgodovini človeštva in z razvojem civilizacije treba nenehno po-

udarjati pomen človekovih pravic, jih vedno znova zapisovati, ratificirati? Iz zgodovine bi se lahko že kaj naučili, kajne?

Zgodovina je dobra učiteljica vsem, ki ne želijo ponavljati napak, ki ne želijo gorja in grozodejstev, ki so jih bile deležne generacije pred nami. Človekove pravice so svojevrsten ščit, oklep, ki si ga nadenemo, da bi nam pomagal ubraniti se pred vsemi, ki bi hoteli ogroziti naše življenje, dostojanstvo, svobodo.

Le nenehna skrb za človekove pravice je tista, ki kaže na ranljive, opozarja institucije, da jih spoštujejo, kaže na naš odnos do soljudi in jih opominja, da ne smemo iskati le svojih pravic, pač pa jih priznavati tudi drugim. Zgodovina žal kaže na številna teptanja pravic šibkih. Močni si jih sami vzamejo.

Vlasta Nussdorfer
Vir: Urad varuha človekovih pravic

Polno zasedena kot ste opravite tudi ogromno ur prostovoljnega dela, da pomagate ranljivim skupinam. Tudi zdaj, v času vašega dopusta, ste si prostodušno vzeli čas za naše bralce glasila ŠENT. Na kakšen način se tako kot

prostovoljka kot varuhinja človekovih pravic srečujete z ljudmi s težavami v duševnem zdravju?

Pravega dopusta skoraj ni. Z ljudmi z duševnimi težavami se srečujem že leta. Pred sedmimi leti sem prvič obiskala tudi VDC Draga Ig in od takrat hodim tja redno, srečujemo se na različnih prireditvah, zanje sem izpeljala nekaj prijaznih in konkretnih akcij. Če le lahko pomagam, to vedno storim. Šentu sem namenila knjigo Naši obrazi, veliko knjig sem podarila.

Že kot višja in vrhovna državna tožilka ste se srečevali s problemi, ki so bili posledica tudi duševnih težav. Koliko država dejansko poskrbi za okoliščine, da do eskalacije problemov in tragedij ne bi prihajalo?

Država se trudi, a mnogi problemi teh ljudi ostajajo, predvsem je vse prevečkrat na plečih družin, ki s temi bolniki živijo. Pričakovati, da bo bolnik sam prišel po pomoč, je iluzorno, še manj, da bo jemal zdravila, ki imajo stranske učinke.

Država sprejema zakonodajo in njene popravke, seveda pa se lahko zatika tako v teoriji kot v praksi, saj se, kot vemo, vse konča pri ljudeh, ki zakonodajo dnevno udejanjajo ob praktičnih primerih. Tako radi poudarjamo, da vsega ni v zakonih, malo pa jih pomisli, da smo lahko tudi več kot le uradniki, ki iščemo, česa ni, in ne to, kar je. Žal se šele po mnogih tragedijah iščejo boljše rešitve. Tu se pogosto tudi vprašamo, kdo jih je lahko ocenil za nenevarne, če sledi recimo umor, ki bi ga celo lahko predvideli.

Ne duševni bolnik ne kdorkoli iz ranljivih skupin ne želi biti ožigosan, podčrtan, izpostavljen. Pa vendarle kdaj je

treba povzdigniti glas in poudarjati, da se teptajo njihove temeljne človekove pravice. Katere pravice se jim tepta?

Seveda ostajajo bolniki prepogosto breme najožjih sorodnikov ali institucij, težko je udejanjiti njihove želje po zaposlitvi in integraciji, vse prepogosto so potisnjeni na rob, označeni za večne bolnike... Življenje od socialnih transferjev je težko, velikokrat ponižujoče. Tudi ti ljudje bi radi delali in koristili skupnosti.

Hudo je tudi za starše otrok s posebnimi potrebami, zato zelo pogosto opozarjam na nujnost celovite in zelo široke pomoči. Običajno so vse te skupine otrok in odraslih najpogosteje zapostavljene. Težki časi, ki jih preživlja družba in država, so zanje še težji.

Lepo zvenijo besede iz Listine o temeljnih pravicah EU, kjer je EU duhovno in moralno bogata, podprta z univerzalnimi vrednotami človekovega dostojanstva, svobode, enakosti in solidarnosti. Kakšna je realnost evropskih držav? Je z EU ustvarjen svoboden, varen in pravičen prostor?

Temeljne vrednote človekovih pravic smo v evropskih državah prenesli v ustave in zakone. Med njimi sta tudi pravičnost in enaka obravnava posameznika, ne glede na njegove osebne okoliščine, narodnost, veroizpoved, je bogat ali reven, je ženskega ali moškega spola. Za pravičnost med ljudmi si moramo prizadevati ljudje sami, in če ne uspemo, so tu domača in evropska sodišča, ki razsojajo.

Načeloma je evropski prostor svoboden, varen in pravičen, v praksi pa smo soočeni s številnimi primeri, ko posameznik ni življenjsko ali socialno varen. Življenje je bilo marsikomu odvzeto v družinskih ali sosedskih sporih ali pa kar na naših ce-

stah v prometnih nesrečah.

Načeloma smo vsi enaki pred zakonom. Enakopravnost je zaščitena s konvencijami, z ustavo in zakoni. Življenje pa navrže tisočero zgodb, ki dokazujejo, da sta pravna enakost in pravičnost odvisna tudi od finančne zmožnosti posameznika, da si plača dobrega odvetnika ali zagovornika, kar pa posameznik s socialnega roba nika- kor ne zmore plačati. Z mnogimi zgodbami se dnevno srečujemo pri Varuhu in mnogo- krat ugotovimo, da so institucije države kršile temeljne pravice in s tem pohodile človekovo dostojanstvo in pravičnost. To je vsekakor v demokratični in pravni državi nesprejemljivo.

V evropskem prostoru imamo torej obli- kovan dober okvir temeljnih vrednot na področju človekovih pravic, ki so zapisa- ne v mnogih konvencijah in listinah. Med njimi sta najpomembnejši: Evropska kon- vencija o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah (sprejel jo je Svet Evrope) ter Listina Evropske unije o temeljnih pra- vicah. Predstavljata sistem temeljnih vred- not in temeljnih standardov človekovih pravic v Evropi. Temeljita na spoštovanju posameznika, njegovega življenja in svo- bode. Svoboda mišljenja, vesti in vere so dobrine, ki so bile izbornjene po dolgoletnih vojnah in povojnih grozotah širom evrop- skega prostora in seveda v svetu. Člove- ško življenje v svetovnih vojnah prejšnjega stoletja ni bilo prav nič vredno. Kar težko si danes, ko v Evropi živimo v miru in v svo- bodi, predstavljamo, da je v drugi svetovni vojni življenje izgubilo kar 60 milijonov lju- di, 35 milijonov je bilo ranjenih in kar za tremi milijoni se je izgubila vsakršna sled. To so nerazumljiva in nesprejemljiva zgo- dovinska dejanja, na katera ne smemo po- zabiti. Tudi zato, da se ne bi ponovila, so v omenjene temeljne listine zapisali pravico

do življenja in prepoved mučenja. Da so zapisane pa vsekakor ni dovolj. Za njihovo uveljavitev si je treba prizadevati vsak dan in vsakdo od nas.

Lani so v EU sprejeli Strateški okvir EU za človekove pravice in demokracijo. Se ne zdi ta „paket ukrepov“ preveč po- litičen?

Uveljavljanje človekovih pravic, prizade- vanja za uveljavitev načel prava in pravne države ter demokracije so prvovrstna po- litična vprašanja, zato reči, da je strateški okvir preveč političen morda ni najbolje. Evropska unija je pozorna na probleme uveljavljanje človekovih pravic v vsaki iz- med držav, članic EU, na vprašanja spo- štovanja človekovih pravic v vseh instituci- jah EU in seveda v svetu, zlasti v državah in regijah, s katerimi sodeluje. EU je v ta namen imenovala visokega predstavnika za človekove pravice, da bi tako povečala prepoznavnost in učinkovitost politike EU na področju človekovih pravic.

Zdi se mi, da je vendarle najpomembnejše izhodišče strateškega okvira EU za člo- vekove pravice ravno spoznanje in zah- teva, da so vse politike, vse odločitve in ukrepi skupnosti pripravljeni in se izvajajo na osnovi spoštovanja človekovih pravic. Pravice namreč lahko kaj hitro poteptamo z nerazumnimi odločitvami npr. na podro- čju okolja, zdravstva, varstva potrošnikov, kmetijstva, proizvodnje hrane, zagotavlja- nja energije, socialne politike, zaposlova- nje in drugje.

Posameznikova pravica, že zapisana v ustavah ali konvencijah, se lahko uveljavi z enkratnim dejanjem institucije države, z odločitvijo domačega ali evropskega so- dišča. Da pa neka pravica postane uni- verzalna pravica, je dolgotrajen proces in potrebni so politična volja, čas, prizadeva-

nja civilne družbe ter tudi sodbe sodišč, s katerimi se morda nova pravica prelevi v splošni standard varovanja človekove pravice. Nova generacija pravic bo vsekakor izpostavljala pravice do zdravega okolja, pravične razdelitve naravnega in družbenega bogastva, pravice do zasebnosti v globalnem komunikacijskem prostoru, pravice do ekonomskega in socialnega razvoja, pravice sodelovanja in sooblikovanja družbenih odločitev in drugo.

Kakšno vlogo znotraj EU ima Evropska mreža varuhov človekovih pravic? Kako dejavni smo Slovenci?

Varuh človekovih pravic RS redno sodeluje z mrežo varuhov, ki deluje pri Evropskem varuhu človekovih pravic. V okviru svojega mandata in pooblastil aktivno sodeluje tudi z mednarodnimi in medvladnimi organizacijami, ki se ukvarjajo s posameznimi področji človekovih pravic (otrokove pravice, preventivni mehanizmi proti mučenju). Zelo intenzivno je tudi sodelovanje z ombudsmeni posameznih držav. Evropska mreža organizira številne konference, srečanja, delavnice in seminarje, na katerih predstavljamo vsebino in metode dela, dobro prakso sodelovanja s civilno družbo v slovenskem prostoru, prakso komunikacije z državnimi organi pri uveljavljanju predlogov in priporočil za učinkovitejše in doslednejše uveljavljanje človekovih pravic. Redno objavljamo strokovne članke v publikaciji Evropskega varuha European Ombudsman Newsletter.

Zdi se, vsaj v Sloveniji, da se vloga in pomen varuha človekovih pravic izgublja, kot tudi nasploh neke vrednote, ne glede na to, da so vas naši poslanci izvolili brez pripomb. Bolj kot ugled inštituta varuha je tukaj odigralo vlogo

vaše minulo delo in renome. Kaj boste storili za večji vpliv inštituta varuha v naši družbi, državi?

Ob 20. obletnici Varuhovega delovanja (delovati je začel 1. 1. 1995) nameravamo pripraviti pregled uspešnosti dela institucije ter preveriti in oceniti raven spoštovanja naših predlogov, mnenj, kritik in priporočil državnim organom, organom lokalnih skupnosti in nosilcem javnih pooblastil. Državni zbor RS je sprejel mnoga priporočila, ki so še neuresničena. Vztrajala bom pri njihovi uresnitvi tudi z rednimi srečanji in komunikacijo z ministrstvi in drugimi organi ter institucijami v državi. Argument je moje edino orodje, zato ga nameravam kot dolgoletna tožilka učinkovito uporabiti. Še naprej bomo sodelovali z vlado in parlamentom in dajali pobude za spremembo zakonov in drugih predpisov.

Nadaljevali bomo sodelovanje s civilno družbo, ki je odličen vir informacij o kršitvah in tudi nepogrešljiv podpornik oziroma sopotnik pri uveljavljanju pravic ljudi. Institucijo Varuha želim še bolj približati ljudem, zlasti najranjivejšim skupinam, ki potrebujejo ali bi potrebovale posredovanje Varuha. Preko zaznanih kršitev lahko na eni strani pomagamo zgolj enemu človeku, ali pa na drugi strani celo spreminjamo nepravilnosti na sistemski ravni, torej za več ljudi.

Zaznane neustavnosti ali neskladnosti z ustavo bomo še naprej preverjali pred Ustavnim sodiščem. Še naprej bomo organom, ki sodijo v našo pristojnost, predlagali izboljšanje svojega poslovanja in odnosov s strankami. Ne bomo tiho, če bomo ocenili, da moramo posredovati svoje mnenje o nekem primeru, ki je povezan s kršenjem pravic in svoboščin. Tega bomo posredovali vsakomur, pri tem pa ni pomembno, kakšne vrste je postopek, niti

v kateri fazi obravnave je pred določenim organom. O delu, ki ga opravljamo in to velikokrat uspešno, bomo še bolj sistematično poročali javnosti. Želim si, da bi bilo videti, koliko Varuhu uspe narediti tudi uspešno. Te drobne zgodbe še prevečkrat ostanejo samo zgodbe posameznikov, čeprav jih širim.

Kako se na vas odzivajo druge pristojne ustanove pri nas? Kolikšno dejansko moč imate s svojimi mnenji, stališči, ugotovitvami? Vaši predhodniki so bili mnogokrat razočarani...

Varuh ima kot posebna institucija lahko tudi posebno moč. Kriza, tako finančna kot tudi moralna, pa kriza vrednot, kot ji radi rečemo, ne delajo v njegovo korist, saj je problemov veliko več in jih je težko reševati, pričakovanja ljudi so veliko večja, potrpljenje manjše...

Ni lahko biti Varuh v teh časih. Vedno se najde kdo, ki mu tvoj odgovor ni všeč. Pomembna pa je tvoja doslednost in drža, pa tudi avtoriteta. Zato ne vem kdaj je prava starost, da postaneš varuh in kdaj imaš dovolj izkušenj. Sama imam 35 let vsakovrstne prakse, pa včasih še kdaj ne vem, kako naprej.

Delo Varuha je stopanje z majhnimi koraki, vztrajanje in prepričevanje. Vse, kar imamo, so argumenti, komunikacija, pogovor. Ne moremo izvrševati, lahko pa z besedo vplivamo, da se naše priporočilo izvrši. Obup mi ni v krvi, zato nameravam vztrajati v vseh zgodbah, ki pridejo do mene. Moč argumenta pa me je privlačila že od nekdaj. Poseben izziv mi je, kako argumentirati, da je neko pravico njuno spoštovati.

Ingrid Mager